

ปัญหา อุปสรรค และความท้าทายของการระดมทุนสาธารณะ สำหรับวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม

Problems, Obstacles and Challenging Crowdfunding for Small and Medium Enterprises

◆ นันทวัฒน์ พรเลิศกชกร

อาจารย์ประจำสำนักบริหารธุรกิจและการศึกษาทั่วไป วิทยาลัยดุสิตธานี

Nantawat Pornleartkochakorn,

Lecturer, Department of Business Administration and General Education,

Dusit Thani College, Email: nantawat.po@dtc.ac.th

◆ วาতিต อินทุลักขณ์

อาจารย์ประจำสำนักบริหารธุรกิจและการศึกษาทั่วไป วิทยาลัยดุสิตธานี

Watit Intuluck Instructor

Lecturer, Department of Business Administration and General Education,

Dusit Thani College, Email: watit.in@dtc.ac.th

◆ ชาคริต ศรีสุกุน

อาจารย์ประจำสำนักวิชาการบริหารธุรกิจและการศึกษาทั่วไป และผู้จัดการแผนกส่งเสริมวิชาการ

สังกัดสำนักวิชาการ วิทยาลัยดุสิตธานี

Chakrit Srisakun

Lecturer, Department of Business Administration and General Education,

Manager for Academic Support, Academic Affairs , Dusit Thani College

E-mail: chakrit.sr@dtc.ac.th

Abstract

Small and Medium Enterprises (SMEs) could act as an important cog in a large machine that drives forward Thai economy. However, the majority of businesses in this segment have always experienced the difficulties in accessing the proper funding sources for their business activities which could lead to the reduction in their competitiveness and survival rate. Crowdfunding is another source of fund that can be an alternative choice for SMEs in Thailand. This funding method has been well-recognized throughout the world as a method of raising capital via the collective efforts of world-scale stakeholders who agree upon new

business ideas or initiatives of start-up entrepreneurs regardless of their origins. This would allow start-up businesses to equally access the sources of capital. Nevertheless, SME's entrepreneurs must keep in mind that this source of capital raising has a higher cost of capital than other financial alternatives. Therefore, this article pays attention on new challenges that may not only affect entrepreneurs but also the crowdfunding method.

Keywords: Crowdfunding, Small and Medium Enterprises

บทคัดย่อ

วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเปรียบเสมือนฟันเฟืองที่ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศได้เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามกลุ่มธุรกิจดังกล่าวมักประสบปัญหาและอุปสรรคในเรื่องของความสามารถในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนอันส่งผลต่อความสามารถในการอยู่รอดและเติบโตของธุรกิจ การระดมทุนสาธารณะ (Crowdfunding) เป็นอีกหนึ่งทางเลือกของวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมในประเทศไทยที่กำลังได้รับความนิยมโดยเป็นแหล่งเงินทุนที่อาศัยการระดมทุนจากประชาชนทั่วไปที่มีความเห็นชอบในความคิดการทำธุรกิจของผู้ริเริ่มธุรกิจใหม่ ๆ อย่างสร้างสรรค์ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ทุกคนทั่วโลกอย่างเท่าเทียมกัน แต่สิ่งที่ผู้ประกอบการธุรกิจวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต้องพิจารณาจากการใช้แหล่งเงินทุนจากการระดมทุนสาธารณะ คือ ต้นทุนในการจัดหาแหล่งเงินทุนที่ค่อนข้างสูงกว่าแหล่งเงินทุนทางเลือกอื่น ๆ ดังนั้น บทความนี้จึงนำเสนอถึงความท้าทายใหม่ที่เกิดขึ้นไม่ใช่แค่เพียงในส่วนของผู้ประกอบการ แต่เป็นส่วนของแนวคิดการระดมทุนแบบการระดมทุนสาธารณะด้วยเช่นกัน

คำสำคัญ : การระดมทุนสาธารณะ วิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม ผู้ประกอบการ

บทนำ

ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยให้เดินหน้า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ถือเป็นกลไกที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากเพราะเป็นฐานการสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ อีกทั้งยังช่วยแก้ไขปัญหาการว่างงานให้แก่ประชากรภายในประเทศ เนื่องจากเป็นแหล่งการจ้างงานที่สำคัญ ดังนั้นจึงจัดได้ว่าวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมนั้นช่วยแก้ไขปัญหาความยากจนของประเทศอีกทางหนึ่งด้วย จากข้อมูลสถิติของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ในปี 2557 พบว่าผู้ประกอบการ SMEs ทั่วประเทศมีจำนวนถึง 2.74 ล้านราย คิดเป็นร้อยละ 99.7 ของจำนวนวิสาหกิจทั้งหมด มีจำนวนแรงงาน 10.5 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 80.3 ของการจ้างงานทั้งประเทศ ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของ SMEs (GDP-SMEs) มีมูลค่า 5,212 พันล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 39.6 ของ GDP รวมทั้งประเทศ มีอัตราการเติบโตร้อยละ 0.2 ในปี 2557 เทียบกับ GDP ทั้งประเทศที่ขยายตัวร้อยละ 0.9 (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2559)

จากข้อมูลเบื้องต้นยิ่งทำให้เห็นว่า SMEs มีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งทางรัฐบาลมีการประกาศนโยบายการส่งเสริมและสนับสนุนธุรกิจ SMEs เป็นวาระแห่งชาติ โดยมีมอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) และ สสว. ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมสรรพากร กรมศุลกากร สำนักงานสถิติแห่งชาติ รวมทั้ง ธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) รวบรวม จัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูล เพื่อใช้สนับสนุนในการจัดทำแผนและนโยบายในการส่งเสริมและติดตามสถานการณ์ปัจจุบันของ SMEs

ทางสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (สสว.) ได้จัดทำแผนการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2555-2559) ซึ่งประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์หลักได้แก่ (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม, 2559)

1. ยุทธศาสตร์สนับสนุนปัจจัยแวดล้อมให้เอื้อต่อการดำเนินธุรกิจวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทย
2. ยุทธศาสตร์เสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทย
3. ยุทธศาสตร์ส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทยให้เติบโตอย่างสมดุลตามศักยภาพของพื้นที่
4. ยุทธศาสตร์เสริมสร้างศักยภาพของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทยให้เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

ทั้ง 4 ยุทธศาสตร์นี้เพื่อการส่งเสริม และพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมไทยเป็นสำคัญ

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าธุรกิจวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม จะมีจำนวนมากที่สุดในประเทศ และมีผู้ประกอบการรายใหม่ๆ ที่มีแนวคิดในการประกอบธุรกิจมีความต้องการจะจัดตั้งธุรกิจใหม่ๆ ขึ้นมา ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ดีเพราะอย่างที่เราคุ้นแล้วว่าวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม เป็นฟันเฟืองที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศอีกทั้งยังสามารถช่วยแก้ปัญหาทั้งทางตรงและทางอ้อมได้เป็นอย่างดี แต่ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในปัจจุบันและอนาคต SMEs ต้องเผชิญ และต้องปรับตัวไปพร้อมกับการแก้ไขปัญหา ซึ่งในบทความนี้จะได้ทำการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของ SMEs รวมไปถึงนำเสนอความจำเป็นในการใช้ Crowdfunding ที่จะช่วยในการพัฒนาแหล่งเงินทุนสำหรับ SMEs ที่ถือได้ว่าเป็นความท้าทายสำคัญของการเติบโตของรัฐวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในปัจจุบัน ทั้งนี้ Crowdfunding ได้กลายเป็นส่วนสำคัญต่อความเจริญของโลก แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวไม่ได้เป็นแนวคิดใหม่แต่อย่างใด โดยแนวคิดหลัก ๆ คือ การบุคคลต่าง ๆ ร่วมกันแบ่งปันทรัพยากรเพื่อทำให้องค์กรบรรลุความสำเร็จ แต่จากการศึกษาพบว่า การวิจัยในด้าน Crowdfunding ยังคงขาดแคลน (Brüntje & Gajda, 2016) การศึกษาครั้งนี้พยายามที่จะนำเสนอถึงความสำคัญของ Crowdfunding โดยเฉพาะในมุมมองของ SMEs เพื่อเป็นพื้นฐานการพัฒนางานวิจัยในขั้นตอนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญใน SMEs
2. เพื่อศึกษาความหมาย, ประโยชน์และความท้าทายของ Crowdfunding
3. เพื่อเสนอแนะให้แก่ SMEs ในการจัดทำโครงการระดมทุนด้วย Crowdfunding

ปัญหา และอุปสรรคที่สำคัญใน SMEs

จันทวรรณ สุจริตกุล (2558) กล่าวไว้ในบทความแหล่งทุน SMEs เพื่อยกระดับการแข่งขันไทยว่า ปัญหาปรับขึ้นค่าแรงขั้นต่ำจาก 175.80 บาท/วัน เป็น 300 บาท ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อ 1 มกราคม 2556 ส่งผลให้ต้นทุนในการดำเนินธุรกิจของ SMEs ที่ต้องใช้จำนวนแรงงานเป็นจำนวนมาก มีต้นทุนด้านค่าจ้างแรงงานปรับเพิ่มสูงขึ้นประมาณ 16% ขณะที่โครงสร้างประชากรของไทยกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคอุปโภคทั้งสินค้าและบริการ รวมไปถึงประเทศกำลังขาดแคลนแรงงานที่มีคุณภาพเนื่องจากการเติบโตของประชากรก้าวขึ้นมาทดแทนไม่ทัน การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่รวดเร็ว โดยเฉพาะช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน โดยข้อมูลจากศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ พบว่า จำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ในประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 3.5 ล้านคนในปี 2554 เป็น 26.1 ล้านคนในปี 2556 ดังนั้นธุรกิจ SMEs ที่ไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันเทคโนโลยีก็จะพบกับปัญหาในการแข่งขัน และอาจจะถูกกลืนหายไป แต่หากสามารถปรับตัวและนำเทคโนโลยีต่างๆมาปรับใช้ เช่น การติดต่อสื่อสารที่สะดวกรวดเร็ว ต้นทุนต่ำ และการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ รวมถึงสามารถค้นหาข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ลดการพึ่งพาแรงงานคนที่มีต้นทุนค่อนข้างสูงอย่างปัจจุบันเป็นการใช้ระบบปฏิบัติการอัตโนมัติ ตลอดจนดำเนินการต่าง ๆ ผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ และดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดผ่านระบบอินเทอร์เน็ตที่มีต้นทุนต่ำกว่าการลงโฆษณาทางโทรทัศน์ ก็จะสามารถช่วยเพิ่มรายได้ เพิ่มประสิทธิภาพ และช่วยลดต้นทุนในการดำเนินธุรกิจได้เป็นอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และพฤติกรรมผู้บริโภคเป็นแบบสังคมออนไลน์มากขึ้น โดยผลวิจัยของ Google เปิดเผยว่าผู้บริโภคร้อยละ 80 ใช้อินเทอร์เน็ตในการค้นหาข้อมูลสินค้าและบริการ แต่ในทางกลับกันผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ และ สสว. พบว่าวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม ที่มีการจัดทำเว็บไซต์เป็นของตนเองมีเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น ซึ่งหากว่ายังไม่มีปรับตัวให้ทันต่อวิถีชีวิตในปัจจุบัน SMEs จะประสบกับปัญหาเรื่องความล้าสมัยของเทคโนโลยีอย่างแน่นอน

วชิรศาสน์ ชเลิศเพ็รช (2553) กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง มาตรการทางภาษีสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจร่วมลงทุนภาคเอกชนในประเทศไทย ศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศออสเตรเลีย กล่าวว่า การขาดความรู้ในการพัฒนาช่องทางการตลาด ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ในการออกแบบผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์ที่มีความแตกต่าง ปัญหาอำนาจในการต่อรองในการจัดหาวัตถุดิบที่น้อย ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูง ปัญหาด้านการจัดการ SMEs โดยส่วนมากจะเป็นการบริหารกันแบบครอบครัวเป็นหลัก จึงขาดระบบแบบแผนที่ชัดเจน

ปัญหาขาดแคลนแหล่งเงินทุนในการประกอบธุรกิจ นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญมากอีกหนึ่งประการของ SMEs โดยสามารถแจกแจงรายละเอียดของการเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ดังนี้

1. อัตราดอกเบี้ยสูง ทำให้ผู้ประกอบการไม่มีความสามารถในการชำระหนี้คืนธนาคารได้
2. ปัญหาในการติดต่อกับสถาบันทางการเงิน โดยเฉพาะผู้ประกอบการที่เป็นรายใหม่ หรือผู้ประกอบการที่ไม่เคยทำเรื่องขอเงินทุนกับสถาบันทางการเงินมักจะขาดความรู้ความเข้าใจ จึงไม่สามารถสื่อสารและบรรลุข้อตกลงกับสถาบันทางการเงินได้
3. ปัญหาในการจัดเตรียมข้อมูล ซึ่งส่วนมากผู้ประกอบการ SMEs เป็นการบริหารงานแบบครอบครัว ดังนั้นเอกสารต่าง ๆ จึงมีการเก็บรวบรวมอย่างไม่เป็นระเบียบ และไม่มีความถนัดในการจัดเตรียมข้อมูลต่าง ๆ ที่สถาบันทางการเงินต้องการ เช่น ประวัติความเป็นมาของกิจการ ข้อมูลทางการเงินที่จำเป็น เช่น Statement ย้อนหลัง 6 เดือน งบการเงิน และเอกสารรายการทางภาษีต่างๆ
4. วิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม ส่วนมากจะขาดหลักทรัพย์เพื่อนำมาเป็นหลักประกันในการยื่นเรื่องขอวงเงินสินเชื่อกับทางสถาบันทางการเงิน จึงไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้
5. ปัญหาเรื่องความน่าเชื่อถือของระบบการบันทึกบัญชีของธุรกิจ SMEs เป็นตัวเลขที่ยังไม่สามารถนำมาใช้ในการพิจารณาสินเชื่อได้ในทันที เนื่องจากตัวเลข รายการต่างๆทางบัญชีไม่สะท้อนผลการดำเนินงานที่แท้จริงของกิจการ
6. การกำหนดเงื่อนไข และคุณสมบัติในการอนุมัติวงเงินสินเชื่อของสถาบันการเงินค่อนข้างเข้มงวด จึงทำให้ผู้ประกอบการยื่นเรื่องขอวงเงินได้ยาก
7. อัตราส่วนทางการเงินของธุรกิจ SMEs มีอัตราส่วน D/E Ratio ค่อนข้างสูง จึงไม่ผ่านการอนุมัติจากสถาบันทางการเงิน

ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของธนาคารโลกที่จัดทำไว้ในเว็บไซต์ Doing Business ที่รายงานว่า ประเทศไทยได้รับการจัดอันดับอยู่ที่อันดับ 46 ได้รับคะแนนรวม 72.53 สูงขึ้น 3 อันดับ เปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา ซึ่งอยู่ลำดับที่ 49 และได้รับคะแนนรวมอยู่ที่ 71.42 โดยมีเกณฑ์การชี้วัดที่ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นมากที่สุดของประเทศไทย ได้แก่ 1) มีการปรับปรุงการเริ่มต้นธุรกิจให้ง่าย สะดวกและรวดเร็วขึ้น โดยการลดขั้นตอนการชำระค่าลงทะเบียนธุรกิจให้เสร็จภายในขั้นตอนเดียว และการลดเวลาในการรับตราประทับของธุรกิจ 2) มีการปรับปรุงระบบเพื่อให้ธนาคารและสถาบันการเงินสามารถเข้าถึงข้อมูลคะแนนความน่าเชื่อถือเพื่อการขอสินเชื่อได้ง่ายขึ้น 3) มีการจัดวางโครงสร้างรูปแบบใหม่ให้แก่ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และปรับปรุงข้อกำหนดด้านการชำระหนี้ เพื่อแก้ปัญหาการล้มละลาย โดยจะเห็นว่าปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมนี้เป็นวาระระดับชาติที่ทุกประเทศให้ความสนใจ และเร่งแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพื่อให้ธุรกิจ SMEs สามารถอยู่รอด เติบโตอย่างยั่งยืน (World Bank Group, 2017)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นมาทั้งหมดทำให้เห็นว่าการเติบโต และการอยู่รอดของธุรกิจวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม นั้น หนึ่งในปัญหาที่สำคัญ และเป็นอุปสรรคในการขัดขวางการเติบโตของธุรกิจวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของประเทศไทยคือปัญหาในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน จึงส่งผลให้กิจการเกิดสภาวะ

ขาดสภาพคล่องในการดำเนินธุรกิจ ไม่มีเงินทุนในการบริหารงาน และขาดความสามารถในการแข่งขัน และปัญหาอื่นๆตามมาอีกมากมาย

ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของธุรกิจวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม จึงได้มีการจัดสัมมนาวิชาการ หัวข้อ ความสำเร็จของการสร้างมูลค่านวัตกรรมด้วย Crowdfunding (Driving Innovation Through Crowdfunding) เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 30 มีนาคม 2560 ณ อาคารศูนย์ประชุมอุทยานวิทยาศาสตร์ประเทศไทย โดยในงานเป็นการพูดถึงแหล่งเงินทุนชนิดหนึ่งที่จะเข้ามา มีบทบาทสำคัญในการระดมทุนให้แก่ภาคธุรกิจ SMEs ที่มีแนวคิดในการดำเนินธุรกิจ แต่ประสบปัญหาด้านการเข้าถึงแหล่งเงินทุนทั้งกับธนาคาร และสถาบันทางการเงินที่ไม่ใช่ธนาคาร โดยติดขัดในประเด็นที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่ง แหล่งเงินทุนแบบ Crowdfunding น่าจะช่วยตอบโจทย์ได้เป็นอย่างดี

โดยในปัจจุบันการระดมทุนด้วย Crowdfunding ได้รับความนิยมอย่างมาก โดยมีการบันทึกตัวเลขไว้ในช่วงปี 2552 – 2555 ได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วถึงราวร้อยละ 132 ต่อปี แบบสำรวจของ Massolution ยังเปิดเผยอีกว่าในปี 2557 ได้เติบโตถึง 166 เปอร์เซ็นต์ มีมูลค่าการระดมทุนถึง 16.2 พันล้านเหรียญสหรัฐ โดยเป็นผลมาจากกิจกรรมการระดมทุนด้วย Crowdfunding ของประเทศในกลุ่ม เอเชียมีการเพิ่มขึ้นอย่างมากถึง 320 เปอร์เซ็นต์ มีมูลค่ากว่า 3.4 พันล้านเหรียญสหรัฐ นับว่าสูงเป็นอันดับหนึ่งของกิจกรรมการระดมทุนด้วย Crowdfunding จากทั่วโลก (Massolution, 2015 cited in VELDHUIZEN-KOEMAN, 2015)

ความหมายของ Crowdfunding

แนวคิดของ Crowdfunding ไม่ใช่เรื่องใหม่แต่อย่างใด ได้มีการศึกษากิจกรรมดังกล่าวไว้มากมายจากหลากหลายมุมมอง ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเมือง, งานการกุศล, และองค์กรไม่แสวงผลกำไรต่าง ๆ ที่พยายามจะหาวิธีในการระดมเงินทุนเพื่อกิจกรรมต่างๆ ขององค์กรนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดดังกล่าว จึงขอเสนอความหมายของ Crowdfunding ในแง่มุมที่หลากหลาย ดังนี้

VELDHUIZEN-KOEMAN (2015) ได้นิยามความหมายของ Crowdfunding ว่าเป็นแนวปฏิบัติ (Practice) ในการระดมทุนสำหรับโครงการหรือธุรกิจ โดยการจัดหาจากบุคคลจำนวนมาก โดยมักเป็นการปฏิบัติที่ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือไปรษณีย์ ซึ่งสอดคล้องกับ Cohn (2012) ได้ให้ความหมายของ Crowdfunding ว่าเป็นความพยายามในการระดมทุนจากผู้บริจาค หรือสาธารณะ เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ โดยปกติมักกระทำโดยผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดย Kuppaswamy & Bayus (2018) ได้ทำการศึกษาในงานวิจัยเรื่อง “Crowdfunding creative ideas: The dynamics of project backers.” กล่าวว่า ผู้ประกอบการได้เลือกใช้ Crowdfunding เป็นวิธีในการจัดการเงินทุนเพื่อสนับสนุนแนวคิดที่สร้างสรรค์ของธุรกิจ โดย Crowdfunding เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนเพียงเล็กน้อยจากนักลงทุนหรือลูกค้าจำนวนมากในช่วงเวลาที่จำกัด ขณะที่ บริษัท เอซีโอล่า จำกัด (2560) ได้ให้ความหมายของ Crowdfunding ว่าเป็น การระดมทุนที่อาศัยความร่วมมือร่วมใจของมวลชนที่ได้ช่วยกันสนับสนุนจนทำให้โปรเจกต์เกิดขึ้นจริง โดยเจ้าของไอเดียเริ่มไอเดียสร้างสรรค์ขึ้นมาตั้งเป้าหมายของการระดมทุนจากนั้นจึงเริ่มแคมเปญระดมทุน

Crowdfunding และแชร์แคมเปญออกไปเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มคนหมู่มาก ผู้ที่สนใจและอยากเห็นไอเดียเป็นจริง สามารถเข้าร่วมสนับสนุนได้ และมากกว่านั้น ผู้สนับสนุนยังจะได้รับของตอบแทนจากเจ้าของไอเดียอีกด้วย เรียกได้ว่าเป็นรูปแบบการระดมทุนที่ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย สอดคล้องกับงานของ สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (2559) ที่นำเสนอความหมายของ Crowdfunding ว่า เป็นการระดมทุนจากคนหมู่มากที่มีความสนใจลงทุนในธุรกิจประเภท Startup ที่ต้องการสร้างธุรกิจจากความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ โดยผู้ลงทุนแต่ละคนสามารถเลือกลงทุนจำนวนน้อยหรือจำนวนมากก็ได้ โดยเป็นการทำธุรกรรมผ่าน Internet Portal ที่ถูกกำกับดูแล ซึ่งจะมีรายละเอียดของธุรกิจอย่างชัดเจน รวมถึงระบุเงื่อนไขต่าง ๆ ทั้งการให้ และรับผลประโยชน์ในการสนับสนุนแหล่งเงินทุนให้แก่ผู้ประกอบการ Startup โดยผู้ที่สนใจได้จำกัดเฉพาะในประเทศของตนเท่านั้นแต่ยังสามารถเข้าไปร่วมสนับสนุนได้ทั่วโลก ได้อย่างเท่าเทียมกันทุกคนอีกด้วย

สรุปว่า Crowdfunding คือแหล่งเงินทุนที่อาศัยการระดมทุนจากความเห็นชอบในไอเดียการทำธุรกิจของผู้ริเริ่มธุรกิจใหม่ ๆ อย่างสร้างสรรค์ ผ่าน Internet Portal โดยผู้ลงทุนสามารถเลือกการลงทุนได้มากน้อยตามความต้องการ โดยจะมีเงื่อนไขการลงทุนต่างระบุไว้อย่างชัดเจน โดยแหล่งเงินทุนดังกล่าวสามารถเข้าถึงได้ทุกคนทั่วโลกอย่างเท่าเทียมกันทั้งฝั่งผู้ต้องการระดมทุน และผู้ที่ต้องการลงทุน ซึ่งปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบหลัก ๆ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รูปแบบของ Crowdfunding

รูปแบบของ Crowdfunding	Donation	Reward (Pre-paid)	Loan (Peer to Peer)	Investment (Equity/Debt)
กิจการและจุดประสงค์	ช่วงเริ่มต้น(Seed) - กิจการยังไม่มีกิจการก่อตั้ง เป็นการนำเสนอ Idea และต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ		ช่วงเริ่มก่อตั้ง (Start up) – กิจการเริ่มมีรายได้ ต้องการเงินเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ และทำการตลาด	
ผลตอบแทน	ไม่คาดหวังผลตอบแทนแต่ได้ลดหย่อนทางภาษี หรือความพอใจจากความสำเร็จของโครงการ	ได้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นสินค้าหรือบริการเป็นผลตอบแทน	ผลตอบแทนในรูปแบบของดอกเบี้ย	ผลตอบแทนเป็นส่วนแบ่งจากความเป็นเจ้าของเช่น เงินปันผล ส่วนต่างราคา
ความเสี่ยง	ต่ำ เพราะไม่คาดหวังผลตอบแทน หรือผลตอบแทนนั้นไม่ใช่ในรูปแบบของตัวเงิน		สูง โดยได้รับบางส่วน ของเงินต้นคืน และมีกำหนดการชำระเงินคืนที่ชัดเจน	สูงสุด อาจเสียเงินต้น 100%

ที่มา : จันทวรรณ สุจริตกุล, 2558

ขั้นตอนในการระดมทุนด้วยวิธี Crowdfunding

1. ผู้ประกอบการนำเสนอแผนธุรกิจของตนเองเข้าสู่ Funding Portal ที่มี ก.ล.ต. เป็นผู้กำกับดูแล
2. สำนักงาน ก.ล.ต. ทำการคัดกรองกิจการ สอบทานข้อมูล ติดตามให้ทำการเปิดเผยข้อมูลแก่สาธารณชนผ่านเว็บไซต์ของ Funding Portal เพื่อให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจลงทุนของนักลงทุน
3. เมื่อมีผู้สนใจลงทุนจากการเข้ามาศึกษาข้อมูลการลงทุนกับเว็บไซต์ของ Funding Portal ผู้ลงทุนจะต้องทำแบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับการลงทุนใน Crowdfunding
4. ในช่วงระดมทุนซึ่งมีระยะเวลา 1-3 เดือน ผู้ต้องการลงทุนสามารถทำการจองซื้อหุ้นผ่าน Funding Portal ตามเงื่อนไข และสามารถยกเลิกการจองในช่วงระยะเวลาที่กำหนดผ่านสถาบันทางการเงินที่ทำหน้าที่เก็บรักษาเงินจองซื้อหุ้นหรือ Escrow Agent
5. เมื่อการระดมทุนได้ครบตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ทางสถาบันการเงินจะโอนเงินให้แก่ผู้ประกอบการเพื่อไปดำเนินการตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกิจการโดยไปขึ้นทะเบียนจัดตั้งบริษัทกับนายทะเบียนหลักทรัพย์ ซึ่งเป็นผู้ดูแลหุ้นและจัดทำทะเบียนผู้ถือหุ้น
6. ในกรณีที่ผู้ประกอบการไม่สามารถระดมทุนจากผู้มีเงินทุนได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ทางสถาบันการเงินจะโอนเงินคืนแก่ผู้ลงทุนซึ่งหมายความว่าผู้ประกอบการไม่สามารถจัดตั้งกิจการขึ้นมาจากการระดมทุนแบบ Crowdfunding ได้ ลักษณะนี้เรียกว่า all-or-nothing

ประโยชน์ของ Crowdfunding

แหล่งเงินทุนประเภท Crowdfunding เป็นแหล่งเงินทุนที่ไม่ต้องมีหลักประกันมารองรับธุรกรรม การระดมทุน และมีต้นทุนทางการเงินค่อนข้างต่ำกรณีที่เกิดกิจการไม่มีกำไรก็ไม่ต้องมีการที่ต้องแบ่งปันผลตอบแทนให้แก่ผู้ลงทุน หากเทียบกับการทำเรื่องกู้ยืมจากสถาบันการเงินต่างๆที่ต้องเสียดอกเบี้ยและคืนเงินต้นเมื่อครบกำหนดระยะเวลาตามที่สถาบันทางการเงินกำหนด ถือว่าการระดมทุนแบบ Crowd Funding มีความยืดหยุ่น และมีความคล่องตัวสำหรับผู้ประกอบการเป็นอย่างมาก เมื่อการระดมทุนแล้วเสร็จผู้ก่อตั้งกิจการยังคงมีอำนาจการตัดสินใจการควบคุมในกิจการตามสัดส่วนหุ้นที่ถืออยู่ รวมถึงระยะเวลาในการระดมทุนที่ใช้ระยะเวลาเฉลี่ยประมาณ 3 เดือนซึ่งถือว่าค่อนข้างสั้นกว่าวิธีการระดมทุนแบบอื่น ๆ และยังเป็นเครื่องมือทางการตลาดไปในตัวเนื่องจากใช้สื่อออนไลน์ในการทดสอบตลาดก่อนเริ่มหรือขยายกิจการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้กิจการที่ระดมทุนสำเร็จอาจจะได้รับความสนใจจากกลุ่มทุนหรือผู้ลงทุนรายใหญ่ในอนาคต นอกจากนี้ ในการศึกษา Kirby & Worner (2014) เรื่อง Crowd-funding: An infant industry growing fast ได้เสนอประโยชน์ของ Crowdfunding ที่ลดความเสี่ยงต่อ systemic risk ที่ว่า เนื่องจากการทำ crowdfunding เป็นลักษณะการกู้ยืมเงินหรือทุนในแบบ peer-to-peer จึงทำให้เกิด systemic risk ขณะเดียวกัน ขนาดตลาดของแหล่งเงินทุนประเภทนี้ที่เล็กและมีระยะสั้นจึงยังคงไม่นำไปสู่ความเสี่ยงดังกล่าว การศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า ตลาด Crowdfunding จะไม่ทำให้เกิด systemic risk แต่

อย่างไรก็ตามยังคงต้องมีการศึกษาในเชิงลึกต่อไปว่าด้วยการเติบโตที่รวดเร็วจะนำไปสู่การเกิดความเสี่ยงประเภทนี้ในอนาคตหรือไม่

ความท้าทายของ Crowdfunding

แม้ Crowdfunding มีประโยชน์มากมาย แต่ก็ยังคงเป็นเครื่องมือทางการเงินที่ควรใช้อย่างระมัดระวัง โดย Gierczak และคณะ (2016) ได้นำเสนอความท้าทายนี้ ไว้ด้วยกันใน 2 เรื่อง ได้แก่ ความไม่แน่นอนและความเสี่ยง (Uncertainty and risk) และ ต้นทุนของแหล่งทุน (Cost of capital) ในธุรกิจ SMEs ส่วนใหญ่ด้านการจัดหาเงินทุนนั้นจะไม่ได้อยู่บนพื้นฐานข้อมูลทางการเงินที่เพียงพอ แต่มักจะอาศัยอารมณ์หรือเกณฑ์อื่น ๆ ในการตัดสินใจ ทำให้ละเลยปัญหาที่อาจส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในอนาคตของกิจการซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่อความสามารถในการทำกำไรของ SMEs อันเนื่องมาจากต้นทุนส่วนเกินที่คาดไม่ถึง (Extra cost) นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบ Crowdfunding กับเครื่องมือทางการเงินอื่น ๆ จะมีต้นทุนในการจัดหาแหล่งเงินทุนที่ค่อนข้างสูงกว่า โดยจากการศึกษาการใช้ Crowdfunding จะต้องมียอดต้นทุนส่วนเพิ่มในการจัดหาสูงกว่าเครื่องมือทางการเงินอื่น ๆ เพราะเนื่องจากการใช้ Crowdfunding มักจำเป็นจะต้องมีค่าใช้จ่ายส่วนเพิ่มอื่น ๆ ในการสร้างความน่าเชื่อถือของโครงการเพื่อดึงดูดความสนใจของนักลงทุนจึงส่งผลกระทบต่อต้นทุนของแหล่งทุนที่ค่อนข้างสูง นอกจากนี้การทำ Crowdfunding ยังคงต้องมีการใช้อย่างระมัดระวังเนื่องจากยังคงนำมาซึ่งความเสี่ยง ต่างๆ โดยได้มีการนำเสนอไว้ในงานของ Kirby & Worner (2014) ว่าการทำ Crowdfunding อาจทำให้เกิดความเสี่ยงจากการผิดนัดชำระดอกเบี้ยหรือเงินต้น (risk of default), ความเสี่ยงจากการทุจริตของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง (risk of fraud), การได้มาซึ่งข้อมูลที่ไม่สมมาตรและขาดคุณภาพทั้งจากผู้ลงทุนและธุรกิจ (Information asymmetry and quality), รวมทั้งความเสี่ยงจากนักลงทุนที่ขาดประสบการณ์ (risk of investor inexperience) และความท้าทายอื่น ๆ เช่น ความเสี่ยงจากสภาพคล่อง (liquidity risk), และความเสี่ยงจากการโจมตีคอมพิวเตอร์ (risk of cyber-attack) เป็นต้น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันธุรกิจประเภทวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (SMEs) มีอยู่เป็นจำนวนมากในประเทศไทย และเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจของไทย ช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในประเทศ รวมถึงช่วยแก้ไขปัญหาสังคมไปในตัว ยกตัวอย่างเช่น เรื่องของการว่างงานในประเทศได้เป็นอย่างดี แต่ก็มีหลายสถานประกอบการที่จัดตั้งขึ้นมาได้ไม่นานก็ต้องเลิกล้มกิจการลงไปด้วยปัญหาต่างๆมากมายในการประกอบธุรกิจทั้งปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน และตัวแปรต่างๆที่เข้ามากระทบระหว่างดำเนินธุรกิจ จนส่งผลให้กิจการไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ โดยหนึ่งในปัจจัยที่ถือว่าเป็นปัญหาที่มีความสำคัญอันดับต้นๆของธุรกิจประเภทวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (SMEs) คือเรื่องของการเข้าถึงแหล่งเงินทุนกับสถาบันทางการเงิน เพราะกิจการประเภทนี้มีข้อเดียวในการประกอบธุรกิจ มีนวัตกรรมใหม่ๆ มีความคิดสร้างสรรค์ แต่ขาดเงินทุนมาใช้หมุนเวียนในการดำเนินธุรกิจให้เกิดสภาพคล่อง หรือลงทุนในเครื่องจักรอุปกรณ์ต่างๆ เนื่องจากเงื่อนไขที่ทางสถาบันการเงินได้กำหนดคุณสมบัติ และระเบียบวิธีการพิจารณาเอาไว้ซึ่งผู้ประกอบการหลายๆรายมีคุณสมบัติไม่เข้า

ตามหลักเกณฑ์ ดังนั้นการระดมเงินทุนแบบ Crowdfunding จึงเป็นหนึ่งทางเลือกที่มีความเหมาะสมกับผู้ประกอบการที่มีไอเดียในการประกอบธุรกิจ มีความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างนวัตกรรมใหม่ แต่ขาดแหล่งเงินทุน และมีคุณสมบัติไม่ตรงตามที่สถาบันทางการเงินกำหนด อีกทั้งปัญหาเรื่องความน่าเชื่อถือของระบบการบันทึกบัญชีของธุรกิจ SMEs เป็นตัวเลขที่ยังไม่สามารถนำมาใช้ในการพิจารณาสินเชื่อได้ในทันที เนื่องจากตัวเลข รายการต่างๆทางบัญชีไม่สะท้อนผลการดำเนินงานที่แท้จริงของกิจการ และส่วนมากผู้ประกอบการรายใหม่จะขาดหลักทรัพย์เพื่อนำมาเป็นหลักประกันในการยื่นเรื่องขอวงเงินสินเชื่อกับทางสถาบันทางการเงิน จึงไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ แต่ Crowdfunding เป็นการระดมทุนรูปแบบใหม่ที่เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการนำเสนอผลิตภัณฑ์หรือการบริการ ลักษณะการดำเนินงาน เงื่อนไขต่าง ๆ ผ่านทาง Funding Portal ซึ่งช่วยลดปัญหาของวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม ที่ส่วนมากจะขาดหลักทรัพย์เพื่อนำมาเป็นหลักประกันในการยื่นเรื่องขอวงเงินสินเชื่อกับทางสถาบันทางการเงิน จึงไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ โดยหลังจากนั้นผู้ที่มีความสนใจในไอเดียการดำเนินธุรกิจจะทำการลงทุนจองหุ้นกับ Funding Portal โดยเป็นการระดมทุนที่มีผู้ร่วมลงทุนในวงกว้างเพราะเป็นระดับ World Wide ไม่ได้จำกัดไว้เพียงภายในประเทศเท่านั้น แต่สามารถให้ผู้ที่มีความสนใจในโมเดลของธุรกิจทั่วทุกมุมโลกเข้าร่วมลงทุนได้ หลังจากนั้นผู้ประกอบการสามารถนำเงินทุนที่ได้ไปบริหารจัดการได้ตามแผนธุรกิจที่ได้นำเสนอผ่าน Funding Portal ได้ ซึ่งการระดมทุนแบบ Crowdfunding มีต้นทุนทางการเงินที่ค่อนข้างต่ำ ซึ่งจะตอบปัญหาของ SMEs ในประเด็นเรื่องอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่สูงจากการกู้ยืมจากธนาคารและยังช่วยให้ผู้ประกอบการไม่มีเงื่อนไขผูกมัดในการดำเนินกิจการหากเทียบกับการกู้ยืมจากสถาบันทางการเงิน และเป็นการตอบโจทย์ให้กับ SMEs ในเรื่องการกำหนดเงื่อนไข และคุณสมบัติในการอนุมัติวงเงินสินเชื่อของสถาบันการเงินค่อนข้างเข้มงวด จึงทำให้ผู้ประกอบการยื่นเรื่องขอวงเงินได้ยาก ดังนั้น Crowdfunding จัดเป็นแหล่งเงินทุนที่มีความน่าสนใจ และมีความเหมาะสมกับผู้ประกอบการประเภทวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม(SMEs) ที่มีไอเดียสร้างสรรค์เป็นอย่างมาก แม้ การระดมเงินทุนแบบ Crowdfunding ไม่สามารถตอบโจทย์ความท้าทายทั้งหมดของธุรกิจได้ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นทางเลือกทางการเงินอีกชนิดหนึ่งที่ไม่ควรมองข้าม โดยเฉพาะสำหรับผู้ประกอบการ SMEs ที่มีความพร้อมในด้านความคิดริเริ่มประกอบธุรกิจใหม่ ๆ ในยุคปัจจุบัน และอนาคต

References

- Asiola Limited (Headquarters) (2017) frequently asked Questions. Launched on January 15, 2018 From <https://asiola.co.th/> Journal of Management 36(2): 123-132.
- Brüntje, D., & Gajda, O. (2016). Crowdfunding in Europe. State of the Art in Theorey and Practice.
- Cohn, S. R. (2012). The new crowdfunding registration exemption: Good idea, bad execution. Fla. L. Rev., 64, 1433.

- Gerber, E. M., & Hui, J. (2013). Crowdfunding: Motivations and deterrents for participation. *ACM Transactions on Computer-Human Interaction (TOCHI)*, 20(6), 34.
- Gierczak, M. M., Bretschneider, U., Haas, P., Blohm, I., & Leimeister, J. M. (2016). Crowdfunding: outlining the new era of fundraising. *Crowdfunding in Europe—state of the art in theory and practice*, 7-23.
- Giudici, G., Nava, R., Rossi Lamastra, C., & Verecondo, C. (2012). Crowdfunding: The new frontier for financing entrepreneurship?. *Growth Rate of GDP SME and GDP 2014 - 2016*
- Hemer, J. (2011). A snapshot on crowdfunding (No. R2/2011). Working papers firms and region.
- Heminway, J. M. (2012). What is a Security in the Crowdfunding Era. *Ohio St. Entrepren. Bus. LJ*, 7, 335.<http://www.sme.go.th/th/download.php?modulekey=12>
<http://www.sme.go.th/upload/mod.../GDP%20SME%20Q4-2559.pdf>
- Jantawan Sudjaritkul. (2015) Source of SMEs to Raise Thai Competition *Ratthapiluk* 57(1): 35-52. (in Thai)
- Kirby, E., & Worner, S. (2014). Crowd-funding: An infant industry growing fast. *IOSCO Research Department*.
- Kuppuswamy, V., & Bayus, B. L. (2018). Crowdfunding creative ideas: The dynamics of project backers. In *The Economics of Crowdfunding* (pp. 151-182). Palgrave Macmillan, Cham.
- Mitra, D. (2012). The role of crowdfunding in entrepreneurial finance. *Delhi Business Review*, 13(2), 67. (in Thai)
- Orrawan Ruengrongkawin (2014) Knowledge, understanding and trust have influenced loyalty in the choice of service of Netbank Of Krung Thai Bank customers in Bangkok Independent Research: Bangkok University. (in Thai)
- Rittiponk Rattanapoltee and Supawattanakorn WongThanawas (2017) Policy Recommendations for the Development of the Khon Kaen Infrastructure Fund. *Journal of Administrative Administration* 6(1): 310- 344. (in Thai)
- Schwienbacher, A., & Larralde, B. (2010). Crowdfunding of small entrepreneurial ventures. *VELDHUIZEN-KOEMAN, K. M. FINANCIAL INSTITUTIONS AND CROWDFUNDING*. Securities and Exchange Commission (February 25 ,2016) Crowdfunding. Retrieved January 12 ,2018 , from SEC: <http://www.sec.or.th> (in Thai)

- Songpol Munkongsutjarit , Nantarat Mahasawad , Mahattana Phuekkajonchai , Asira Jiravittayaboon and Somchai Chatrattana (2016) Business Incubation Center in Thailand : Current status and opportunities for improvement The Office of Small and Medium Enterprises (2016) Promotion Plan SME Jan12, 2018 (in Thai)
- Veldhuizen-Koeman, K. M. (2015). Financial Institutions and Crowdfunding. Advancing Financial Crime Professionals Worldwide.
- Washirasad Chalardphet (2010) Tax Measures for Private Joint Venture Enterprises in Thailand Comparative study with Australia Thammasat University. Thesis (in Thai)
- World Bank Group. (2017). A World Bank Group Flagship Report Doing Business 2017: Equal Opportunity for All. Retrieved from Doing Business: <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB17-Full-Report.pdf> (in Thai)

Nantawat Pornleartkochakorn, Bachelor of Business Administration, Accounting, Siam University, Master of Business Administration, Financial Management, Dhurakij Pundit University, Instructors, Department of Business Administration and General Education, Hospitality Industry, Dusit Thani College.

Watit Intuluck, Ph.D., Master of Business Administration, Management, Burapha University, Master of Business, Australian National University, Canberra, Australia, Doctor of Philosophy Program in Development Administration (International) at National Institute of Development Administration (NIDA), Instructors, Department of Business Administration and General Education, Hospitality Industry, Dusit Thani College.

Chakrit Srisakun, Master of Business Administration, Chiang Mai University, Doctor of Philosophy in Business Administration, Management, Martin de Tours School of Management and Economics, Assumption University (Candidate) Lecture, Department of Business Administration and General Education, Manager for Academic Support, Academic Affairs, Dusit Thani College.